

YEDİKITA

AYLIK TARİH VE KÜLTÜR DERGİSİ
EKİM 2021 - SAYI 158

YAYINCI
ÇAMLIÇA BASIM YAYIN VE TİC. A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi AHMET TEMİZ
Yayın Yönetmeni (Sorumlu) KEMAL ERKAN
Yayın Editörü VEYSEL SEKMEN
Editörler R. KEMAL SUBAŞI
EMRE BOYACI
Dijital İçerik Editörü TUNAHAN KANICI
Yayın Danışmanları SELMAN SOYDEMİR
İBRAHİM COŞKUN
Tasarım SÜLEYMAN KÖKLÜ
Kurumsal İletişim İSMAİL GÜR - KEMAL AYDIN
MURAT SAFRAN
Web AURORA BİLİŞİM
Hukuk Müşaviri Av. ALİ ÇAVUŞOĞLU

KÜTÜPHANE VE ARŞİV

Çamlıca Araştırma Kütüphanesi
www.camlicallibrary.org

YÖNETİM YERİ

Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş.
Bağlar Mah. Mimar Sinan Cad. No 54
Güneşli - Bağcılar / İSTANBUL
Sertifika No 46592

REKLAM

HÜSEYİN GÜNEY
huseyin.guney@camlicabasim.com

BASKI

Çamlıca Basım Yayın

YAYIN SÜRESİ-TÜRÜ

Aylık-Yerel Süreli
ISSN 1308-5379

DOĞU AVRUPA BAYİİ

ENDER GMBH, Melatener Weg 18 - 50825 KÖLN
Tel. +49 221 690 58 90
abone@camlicakitap.de

BATI AVRUPA BAYİİ

Çamlıca Kitap B.V. Bemmelseweg 67 6662 PE Elst-GLD
Holland info@camlicakitap.nl / www.camlicakitap.nl

YEDİKITA Dergisi'nin bütün yayın hakkı, Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş.'ye aittir. Dergiye gönderilen yazılar, yayımlansın yahut yayımlanmasın iade edilmez. Dergimiz yazılar üzerinde gerekli müdahaleyi yapma hakkına sahiptir. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Dergide yayınlanan yazı ve reklamların her türlü mesuliyeti yazarlarına ve sahiplerine aittir.

İRTİBAT VE ABONE

0850 811 9 811
abonemerkizi@camlicabasim.com
Yazı İşleri (0212) 657 88 00 - 7103
WhatsApp Hattı 0530 285 38 04

ÇAMLIÇA BASIM YAYIN VE TİC. A.Ş.

Ziraat Bank IBAN TR81 0001 0021 0550 7231 7750 02
Akbank IBAN TR60 0004 6011 9388 8000 0135 38

yedikita.com.tr editor@yedikita.com.tr

f / yedikitadergisi

Yedikitadan...

F

etih kelimesi lügatte, “açmak, yol göstermek” manalarına gelir. Hiçbir derinliği olmadan, “bir yeri ele geçirme” anlamında kullanılması ise lügat manasını bile karşılamaz. Halbuki bu kelime çok özeldir ve toprak ele geçirme, istila, işgal gibi fiillerden tamamen farklıdır.

Bir yeri fethetmek demek, oradaki insanların kalbini, gönlünü İslâm'a açmak, İslâm ile onlar arasındaki engelleri ve üzerlerindeki zulmü ortadan kaldırmak, o beldede adaleti hâkim kılmak demektir. Tarihimizde nice fetihler vardır, insanları derebeylerin tasallutundan kurtarıp hayatı daha yaşanabilir kılan... İşte böyle fetihler, kalıcı ve devamlı olabilirdi ki dünya sathına baktığımız zaman bu gerçekliği doğrulayan çok sayıda delil görebiliriz.

Tarih boyunca fetihler, gaza ile oldu, gazanın da bir usulü, adabı vardı. Gazzîzâde Abdülatif Efendi, bir belde fethedilince orada evvela ezan-ı Muhammedî okunduğunu, sonra cami tahsis edilip dinî hükümlerin icrası için bir kadı tayin edildiğini, sonra dünya işlerine başlandığını nakleder. Ve sözü şöyle bağlar: “Bundan malum olur ki ülke kavgası dahi din içinmiş...” Konunun devamını ve gazanın adabını, Yazihane bölümümüzden okuyabilirsiniz.

İznik, Anadolu'da İslâm'la şereflenen ilk beldeleden olması cihetiyle bir “feth” sonrasında nelerin yaşandığını, halka nasıl davranıldığını, ne tür imar faaliyetlerinin yürütüldüğünü çok iyi anlatan bir misal. Osmanlılar için “ilk”lerin şehri vasfını da taşıyor.

Bir bakış açısıyla İznik; ilmiyle, kültürüyle, mimarisiyle Selçuklu mirasının Osmanlı'ya devredildiği yerdir. Başka bir benzetmeyle İznik, Kostantınıyye'nin fethine açılan kapıdır. Dahası, bu ay kapağımıza taşıdığımız İznik, o ilk asırların şaheserlerini muhafaza edebilmiş, görülesi bir tarihi şehirdir. İstifadeli okumalar dileriz. Gelecek sayımızda buluşmak üzere...

içinde

EKİM 2027
sayı

158

26-43

**OSMANLI'DA
İLKLERİN ŞEHİRİ İZNIK**
ARİF ZİYA ARDIÇ

**FETHİNDEN SONRA
İZNIK'TE NELER OLDU?**
DOÇ. DR. YAHYA BAŞKAN

ekiler

6

AYIN GÜNÜ

YUNUS EMRE BOZOK

8

RESİMLİ TARİH

AHMET APAYDIN

10

YAZIHANE

**SULTANIN AKLA
HAYALE GELMEZ
TEDBİRİ**

14

**ŞEKERHÂNE
MAHALLESİ**

BARBAROS DOĞAN

20

**OSMANLI'DA RENKLİ
BASKININ ÖNCÜSÜ
ÇİNKOGRAF**

MEHMED RİFAT BEY

RECEP KANKAL

44

TARİH AMBARI

MUSTAFA DEDELER

46

**KASABA'DAKİ MÜTEVAZİ
İHTİŞAM
MAHMUD BEY CAMİİ**

TUNAHAN KANICI

52

**YAZI SANATININ
ELSİZ VE AYAKSIZ
USTALARI**

AHMET SARBAY

57

BERCESTE

58

**İSİMDEN
MÜSEMAYA**

MEHMED BAĞ

60

**1000 YILLIK HANEDAN
ŞİRVANŞAHLAR**

DOÇ. DR. BAYRAM ARIF KÖSE

68

**TARİHTEKİLER
KABUĞUN ARDINDAKİ TAT
CEVİZ**

EMRE BOYACI

72

TESTGÂH

ORTA ŞEKERLİ TARİH

AHMET SARBAY

74

BULMACA

SELMAN ASLAN

75

ÇİHAN TAHTINDA

**SULTAN DÖRDÜNCÜ
MURAD HAN**

AHMED PAK

ayrın gunu

ayrın günü

3 Ekim

1605

**ESTERGON KALESİ
İKİNCİ DEFA
FETHEDİLDİ**

1256

Macaristan'ın dinî ve idarî merkezi olan Estergon, 1241'deki Moğol istilasında tahrip oldu. İdare, Budin'e taşınırken Estergon, Macaristan için dinî önemini korudu.

29 TEMMUZ 1543

Daha önce Budin'i ve Peşte'yi fetheden Kanuni Sultan Süleyman Han, ordusuyla Estergon Kalesi'ni kuşattı.

10 AĞUSTOS 1543

On iki günlük kuşatmanın ardından kale zapt edildi. Kalenin bulunduğu bölge, bir sancakbeyliği hâline getirilerek Budin Beylerbeyliği'ne bağlandı.

4 AĞUSTOS 1595

Estergon Kalesi, Alman, Leh ve Venediklilerden meydana gelen büyük bir ordu tarafından kuşatıldı. Sokolluzade Lala Mehmed Paşa'nın kumandanlığındaki küçük bir ordu, kaleyi savunuyordu.

2 EYLÜL 1595

Ancak yardımın ulaşamaması neticesinde baş gösteren erzak sıkıntısı sebebiyle kale teslim olmak zorunda kaldı.

3 EKİM 1605

Sadrazamlık vazifesine getirilen Sokolluzade Lala Mehmed Paşa, bir aylık kuşatmanın ardından on yıl sonra kaleyi tekrar fethetti. Estergon Kalesi, bu tarihten sonra 78 yıl daha Osmanlıların himayesinde kaldı.

EKİM'DE BAŞKA NE OLDU?

22 EKİM 630

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) emrinde Tebük Seferi düzenlendi.

26 EKİM 1461

Trabzon fethedildi.

24 EKİM 1648

Avrupa'da 30 Yıl Savaşı'nı bitiren Vestfalya Antlaşması imzalandı.

4 EKİM 1883

Şark Ekspresi (Orient Express) ilk seferine başladı.

300 küsur yıllık hâkimiyetleri sırasında Babürlüler, bu topraklarda sayısız eser bıraktı. Üstelik İslâm, İran, Türk ve Hint mimarî unsurlarını harmanlayarak, bugün tüm dünyanın dikkatini çeken kendi mimarî üsluplarını da oluşturmuşlardı. Tac Mahal, Babürlü mimarîsinin en bilinen eserlerinden biridir.

HİNDİSTAN'IN MUKADDES EMANETLERİ

Babürlüler (1526-1858), Osmanlılarla aynı zaman diliminde ancak Osmanlılardan daha kısa hüküm sürmüş bir Türk devletiydi. Bugün, Kabil dâhil Afganistan topraklarının bir bölümünü, Pakistan topraklarının tamamını, İngilizlerin problem olarak geride bıraktıkları Keşmir bölgesini ve yine Hindistan ile Bangladeş'in tamamını Babürlüler yönetmişti.

Babürlüler, bugün biri Pakistan'da (Padişah Camii-Lahor) diğeri ise Hindistan'da (Cuma Camii-Delhi) bulunan iki devasa cami inşa ettirmişlerdi. Aynı zamanda bu yazının mevzusu olan Delhi Cuma Camii, Tac Mahal'in de bânîsi olan Şah Cihan tarafından, devletin merkezinin Agra'dan Delhi'ye taşınmasından sonra inşa ettirildi. Cuma Camii'nin burada gördüğünüz resmi, 1854 senesinde William Simpson tarafından çizilmiştir.

Bir hükümdar camii olarak yaptırılan mabedin inşaatında binlerce kişi çalıştı. Tam manasıyla tamamlanması 14 seneyi buldu. Caminin kible istikametinin tersinde, hükümdarlık sarayını da içine alan Kızıl Kale bulunur. Şah Cihan, cuma günleri, kalabalık bir alay ile kaleden çıkarak büyük bir merasimle camiye gelirdi.

Caminin kiblesinin aksi istikametindeki köşelerden birinde, Evrengzib'in hükümdarlığından beri mukaddes emanetler sergilenmekte. Bir gün eğer Delhi'ye yolunuz düşerse Cuma Camii'ni ve içerisinde muhafaza ettiği mukaddes emanetleri görmeden dönmeyeceğinize eminiz.

DİNÂRIYYE MESELESİ

Hayattayken insanoglunun az ya da çok sahip olduğu malı-mülkü vardır. Bunların tasarrufu, bu dünyadayken kişiye aittir. Ölümünden sonra ise geriye bıraktığı maldan, evvela cenaze masrafları karşılanır, ikinci derecede (eğer varsa) borçları ödenir, üçüncü derecede (eğer varsa) kalan malın üçte birini geçmeyecek şekilde vasiyetleri yerine getirilir. Bütün bunlar yapıldıktan sonra geriye kalan malı (tereke/terike), mirasçılara taksim edilir. İşte, bu taksimin usulünü anlatan İslâmî Miras Hukuku'na "Ferâiz" denir. Fıkıh ilmi ile beraber tefsir ve hadis gibi bütün şer'î ilimlere, Arap lisanı ve belagatine de kâmilen vâkıf olan İmam-ı Âzam Hazretleri ile alâkalı şu kıssa dikkat çekicidir:

Kardeşi vefat eden bir kadın, Ebu Hanife rahimehullah'a gelerek "Kardeşim vefat etti ve ondan geriye altı yüz dinar kaldı. Fakat bana bu altı yüz dinardan ancak bir dinar verildi." diye hâlınden şikâyetinde bulundu.

İmam-ı Âzam rahimehullah "Kardeşinin terikesini vârisleri arasında kim taksim etti?" diye sordu. Kadın:

"Talebeniz Davud et-Taî" dedi. Ebu Hanife rahimehullah:

"O, haksızlık etmez. Kardeşinizin hayatta olan bir ninesi mi var?"

"Evet."

"İki kızı mı var?"

"Evet."

"Bir zevcesi mi var?"

"Evet."

"Seninle beraber 12 adet de erkek kardeşin mi var?"

"Evet."

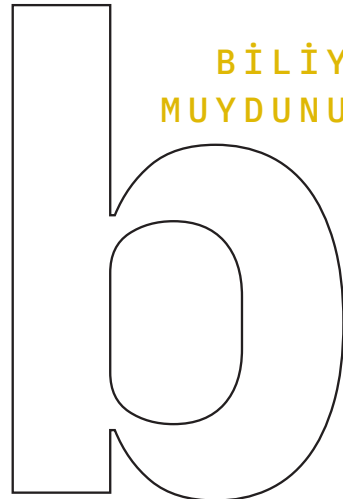
"Öyle ise senin hakkına bir dinar düşer." dedi.

Böylece İmam-ı Âzam rahimehullah, 600 dinarlık terike ve kız kardeşe düşen bir dinarlık hisseden, diğer varisleri, kadına hiç sormadan meseleyi tespit edip söylemiştir. Bu sebeple bu mesele, fıkıh ilminde "Dinâriyye" yahut "Dâvûdiyye" diye meşhur olmuştur.

Otomobile binen ilk padişahın Sultan Beşinci Mehmed Reşad olduğunu; İstanbul'daki ilk trafik kazasının 1912'de Zincirlikuyu'da otomobilin bir adama çarpmasıyla gerçekleştiğini, ilk trafik ışığının 1925'te Karaköy'de faaliyete geçtiğini, ilk ehliyetin 1914'te verildiğini...

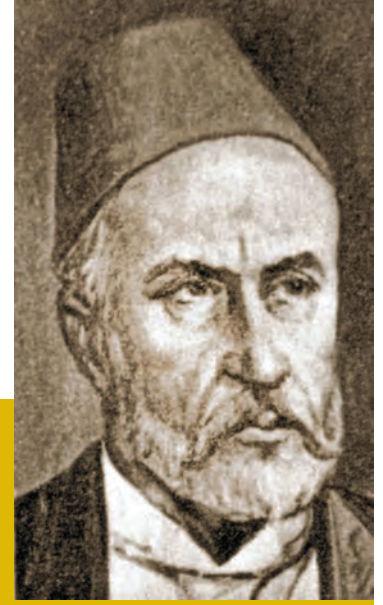
**BİLİYOR
MUYDUNUZ?**

SÖZLERİN ASILLARI

SONU FİYASKO ÇIKMAK

Başarısızlıkla sonuçlanan şeyler için kullanılan bu deyimdeki “fiyasko” kelimesinin aslı, İtalyanca “Fiasco”dur. Dar boğazlı, dışı genellikle saz ile örülü şişeler, eskiden Venedikliler tarafından üretilmekteydi. Şişe işçileri, cama şekil verirken defolu olanları kenara ayırırlar, bu şişelere “fiasco” derlerdi. Böylece, istendiği gibi olmayan bir şişe, “fiyasko” ile neticeleniyordu.

HANGİSİ HAKLI?

Fransa Kralı XIV. Louis, hizmetçilerinden biriyle satranç oynarken, bir anlaşmazlık çıkar. Oyunu seyredenlerin derin bir sessizlik içinde bekledikleri sırada, içeriye Kont Grammont girer. Kral durumu anlatarak, konttan hakemlik etmesini ister. Kont hiçbir şey sormadan:

“Haşmetmeap, siz haksız olmalısınız.” deyince kral biraz kızar:

“Durumu bilmeden, beni nasıl haksız çıkarıyorsun?”

Kont, gayet kibarca:

“Majesteleri birazcık haklı olsalardı, oyunu seyreden bu asil kişiler, sizin lehinizde konuşmakta bir an olsun tereddüt ederler miydi?”

.....

ASIL HAZİNE

Mısır ve Şam fatihi Sultan Selim Han, bir gün Sadrazam Piri Paşa’ya “Hazinenin durumu nedir?” diye sordu. Piri Paşa, tafsilatlı bir şekilde gelir gider durumundan bahsetmeye başladı. Merhum padişah, paşanın sözünü keserek şu tarihî sözleri söyledi:

“Sana, mal durumunu sormuyorum. Benim hazinem halktır, onların hâlini soruyorum. Onların durumu iyi olmadıktan sonra hazineye mal nereden gelecek? Halkla ilgilen ki zalimlerin elinden korunup adaletimiz altında güvende olsunlar. Bize halk lazım, bizim hazinemiz onlar.”

BASİRET OLSA

Ali Suavî vakasıyla alâkası olduğu düşünülen *Basiret* gazetesi kapatılır. “Basiretçi” unvanıyla tanınan gazete sahibi Ali Efendi, kaymakamlık göreviyle taşraya gönderilir. 1908’de Meşrutiyet’in ilânıyla İstanbul’a dönüp *Basiret*’i yeniden çıkarmaya başlar. Fakat sermayesi olmadığından, birkaç sayı çıkardıktan sonra gazeteyi kapatmaya mecbur kalır. Arkadaşları bu duruma üzülmeye başlar. “Yazık!” derler “Şu *Basiret*’i yaşatamadınız.” Basiretçi Ali Efendi, tevekkülle başını sallar: “Bizde basiret olsa, beş on kuruşu bir araya toplar, *Basiret*’i çıkarmaya ihtiyaç duymazdık.”

Hakîm-i Mutlak'ın olmaz ise bir işde takdîri Müfid olmaz hezâr erbâb-ı aklın re'y ü tedbiri

Dervîş Çelebi Mevlevî (Konyalı)

*Cenab-ı Hakk'ın bir işte takdîri olmazsa,
bin akıllının fikri ve tedbirinin faydası olmaz.*

حکیمِ مُطْلَقِ اَوْلِیَا ز اِیْسَرِ بَرِ اِیْشِدَه تَقْدِیْرِ
مُفِیْدِ اَوْلِیَا ز هَزَارِ اَنْ بَابِ عَقْلِکِ رَاِی وُتَدِ پِیْرِ

Bir Çiçek

LÂLE
لاله

Anadolu'da "gelincik" diye bilinen kırmızı renkli bir çiçek vardır. Hemen her yerde yetişen gelincik, kırlara, ovalara öbek öbek güzellik saçar. Lâlenin ismi işte bu çiçekten gelir. Zira "lâl" kelimesi, Farsçada kırmızı demektir. Şu halde lâle, "kırmızılı" gibi bir manaya gelmektedir. Ve gelincikten yola çıkarak, o türün tamamına isim olmuştur. Aynı aileden olan gelincik ile lâle, doğal olarak birbirine çok benzer. Hatta kimi yörelerde gelinciğe, dağ lâlesi yahut yaban lâlesi de denir.

Çiçeklerden bir çiçek olan lâleyi ayrıcalıklı bir makama taşıyan, Osmanlı'dır. Zira lâlenin Roma'da yahut daha eski medeniyetlerde özel bir yere sahip olduğuna dair hiçbir iz yoktur. Osmanlı ise lâleyi pek sevmiş ve ona mümtaz bir nazarla bakmıştır. Ecdadımız lâleyi evlerde ve bahçelerde yetiştirmekle kalmamış, onu stilize ederek süsleme sanatına da armağan etmiştir. Osmanlı'nın tezhibi, çinisi, ebrusu, revzeni, kaftanı, mintanı, yazması, altını, gümüşü, ahşabı ve taşı, lâle ile müzeyyendir.

Osmanlı'nın lâle merakını sadece süsleme alanında ele almak büyük bir eksiklik olur. Zira ecdad, lâleyi bir çiçek türü olarak ele almış ve profesyonel manada lâle yetiştiriciliği yapmıştır. Osmanlı'nın hiç de azımsanmayacak bir kesimi, lâle üzerine hassasiyetle eğilmiş ve lâlenin farklı türlerini geliştirmek için mahsus çalışmalar yapmıştır. Meselâ Şeyhülislâm Ebussuud Efendi, islah edilmiş olan ilk lâle türünü yetiştiren kişidir.

Geliştirilen lâle türlerine, zarif isimler bulmak, lâleyi şiire ve sanata aktarmak, lâle üzerine sohbet meclisleri tertip etmek, lâleyi bir süsleme unsuruna tebdil etmek hatta adına "Lâle Devri" denen bir zamanı yaşamış olmak, Osmanlı'nın lâle ile olan ünsiyetini gösterir.

Öyle ki lâlenin Batı'daki adı olan "tulip" dahi Osmanlı'dan geçmiştir. Lâlenin şeklini, Osmanlı'nın sarıklarındaki tülbente benzeten Avrupalılar, tülbent kelimesini "tulip" diye telaffuz etmiş ve lâleye, "tülbente benzeyen çiçek" manasında "tulip" demişlerdir.

Lâle kelimesi sırasıyla; lam, elif, lam ve he ile yazılır. Bu harfler, Allah (c.c.) lafzının da yazıldığı harflerdir. Şu halde lâlenin ebced değeri, Allah (c.c.) lafzı ile aynıdır. İşte bu durum, Osmanlı idrakinin pek hoşuna gitmiştir. Belki de lâleye verilen değer arkasında bu vardır. Zira İzzet Ali Paşa bir şiirinde şöyle der:

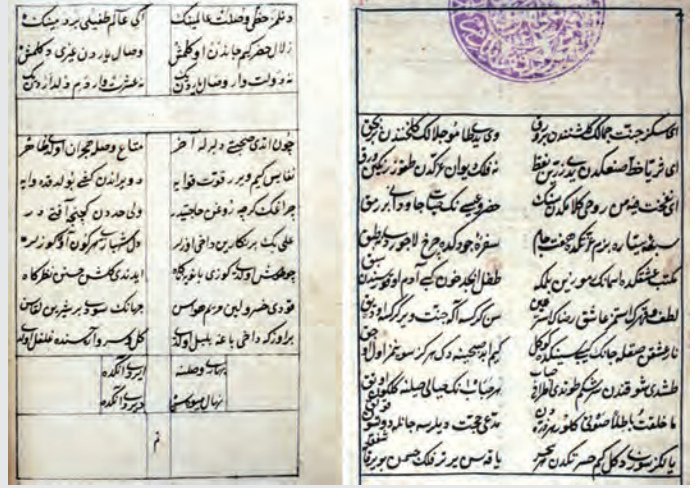
Mazhar-ı ism-i celâl olmasa hakka lâle
Bulamazdı bu kadar rütbe-i vâlâ lâle
(Vâlâ: Yüksek, yüce)

Bir Eser Türü

GAZAVATNÂME

غزواتنامه

Arapça bir kelime olan “gazâ” lügatte “cege gitmek, savaşmak, saldırmak, akın yapmak” anlamlarına geldiği gibi “çalalamak, gayret etmek” manalarına da gelir.

Gazâ kelimesi, gönlümüzün sultanı Fahr-i Âlem (s.a.v.) Efendimiz’in bizzat katıldığı harplere “gazve” adı verilmesiyle birlikte mübarek bir makama çıkmıştır. Zira gazve, gazâ kelimesinin farklı bir söylenişidir. İkiyi aynı kelimedir.

Gazâ, Allah (c.c.) yolunda yapılan harplere denir. Gazâ, cihaddır, İslâm uğruna savaşmaktır. Gazavat sözcüğü, gazânın çoğuludur. Ecdadımız gazâyâ gitmekle, gazâda şehid düşmekle, gazâdan dönüp gazi olmakla iftihar etmiştir. Gazâ, orada olmayanlara anlatılması gereken cezbe dolu bir zaman dilimidir. Bir gazâ, olabildiğince detaylı tasvir edilmelidir ki hatalardan ders, zaferlerden hikmet, harbin akışından ibret çıkarılabilsin.

İşte gazavatnâmeler, bu ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkmış eserlerdir. Gazavatnâme, İla-yı Kelimetullah için yapılan savaşları anlatan eserlerin ortak adıdır. Müşriklerle yapılan tek bir savaşı anlatan eserlere “gazânâme”, birden çok savaşı anlatan eserlere “gazavatnâme” denir.

Arap Edebiyatı’nda “megâzi” adıyla anılan gazavatnâmeler, Türk Edebiyatı’nda zafernâme yahut fetihnâme olarak anılabilir. Gazavatnâmeler üç çeşittir:

1. Bir sultanın gazâlarını ve kahramanlığını, mücadelesini ve zaferlerini anlatan gazavatnâmeler... Yavuz Sultan Selim Han’ın cihadını anlatan *Selimnâme*, buna misaldir.

2. Vezirlerin, paşaların, meşhur bir komutanın gazâlarını anlatan eserler... Barbaros Hayreddin Paşa yahut Mihaloğlu Ali Bey gazavatnâmeleri gibi.

3. Bir şehrin, bir kalenin yahut bir bölgenin fethini anlatan gazavatnâmeler... Serasker Topal Osman Paşa tarafından yazılan ve 1733 İran Seferi’ni mevzu edinen *Gazavât-ı Cüyûs-ı Osmâniyye* gibi.

Osmanlı gazavatnâmelerinde en çok öne çıkan isim, Barbaros Hayreddin Paşa’dır. Denizlerde ve karada türlü zaferlere müyesser olan Barbaros kardeşlerin sefer maceraları, doğal olarak pek çok şairin ilgisini çekmiştir. Tiryaki Hasan Paşa’nın seferleri ve zaferleri de gazavatnâmelerde değerli yer tutar.

Nakkaş Nigârî Haydar Çelebi ise hususî bir gazavatnâme çeşidine imza atmıştır. Onun kaleminden çıkan *Dürer-i Deryâ* isimli gazavatnâme, deniz gazâlarından bahsetmektedir.

Agâh Sırrı Levend’in *Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavatnâmesi* adlı eseri, bu alanda yapılan en teferruatlı çalışmadır.